

Sylabus přednášek (viz též katalog předmětů v ISu)

doc. PhDr. Jiří Dan, CSc.

Cíl programu: poskytnout utříděný přehled o jednotlivých kategoriích patopsychologie a tématech poradenské psychologie, adekvátních pro psychologickou pomoc člověku v kontextu školy a pro komunikaci pedagog-psycholog.

Posluchači využijí poznatky z předmětu Psychologie duševního vývoje a Psychopatologie.. Vychází se z "klasického paradigmatu", kdy diagnostika, náprava a psychologické péče je zaměřena na jednotlivce a psychologické intervence vycházejí z eklektického, resp. "racionálního" konceptu.

Osnova přednášek:

Vymezení odborné psychologické činnosti v rámci péče o člověka.

Vztah poradenské psychologie k jiným psychologickým disciplínám, spec. pedagogice, medicínským a právním oborům.

Poruchy somatického a psychického vývoje.

Vybrané kategorie z psychopatologie dětského věku

Vývoj v řeči v normě a patologii. Poruchy výslovnosti, artikulace a rytmu řeči. Poruchy gramatické stavby věty. Poruchy sociálního užití řeči. Elektivní mutismus.

Mentální retardace. Definice, diagnostika, epidemiologie, etiologie a patogeneze, klinické obrazy jednotlivých stupňů m.r., průběh a prognóza, diferenciální diagnóza. Kompenzační tendence.

Školsky významné nedostatky ve struktuře nadání.

Čtenářský výkon v normě a patologii. Didaktiky prvopočátečního čtení a psaní. Selhávání ve čtení jako patologický symptom. Interpretace čtenářských chyb ve vztahovém rámci klasické psychoanalýzy, individuální psychologie a rodinně-terapeutických směrů. Dyslexie. Definice, diagnostika, epidemiologie, etiologie a patogeneze, 4 úrovně zkoumání dyslexie. Typy dyslexie. Průběh a prognóza, diferenciální diagnóza. Kompenzační možnosti. Osobnost dyslektika.

Dyslektici v cytoarchitektonickém výzkumu. Postupy speciálně pedagogické nápravy.

Psychologická péče o dyslektiky, jejich rodiče a učitele. Lurijovské a alternativní přístupy ke korekci dyslexie.

Dysortografie, dysgrafie, dyskalkulie, dyspinxie, dysmúzie.

Děti ohrožené prostředím. Následky psychické deprivace a subdeprivace. Syndrom týraného dítěte. Prevence, terapeutické možnosti.

Vývojové problémy v kritických vývojových fázích.

Osobnost dítěte v normě a mimo ni.

Klasifikace disharmonických vývojjů osobnosti.

Poruchy aktivity a pozornosti.

HA (hyperaktivita, hyperaktivní dítě), impulzivita, syndrom LDE (lehká dětská encefalopatie), LMD (lehká mozková dysfunkce), MBD (Minimal Brain Damage), Hyperkinetická porucha F 90, Porucha aktivity a pozornosti F 90.0, Hyperkinetická porucha chování F 90.1, ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), DAMP (deficits in attention, motor control and perception), CD (conduct disorder), ECD (early conduct disorder), AD (attention deficit), EAD (early attention deficit), ADD (Attention Deficit Disorder).

Psychopatologie dospívání.

Zvláštnosti psychopatologie dospívání.

Psychogenní reakce typické pro dospívání. Patologické reakce v dospívání.

Specifické psychopatologické syndromy v dospívání

Mentální anorexie, (mentální bulimie - vyskytuje se též v jiných periodách ontogeneze).

Syndrom dysmorfofobie a dysmorfomanie.

Syndrom takzvané metafyzické intoxikace.

Syndrom patologických zálib.

Osobnost dospívajícího v normě a patologii.

Emoční poruchy v dětství a v dospívání. Neurotické syndromy.

Úzkostné poruchy. Deprese. Obsedantně kompulzivní porucha.

Vývoj odolnosti vůči zátěži v ontogeneze. Klinické obrazy.

Neurastenie, psychastenie. Disociační (konverzní) poruchy.

Somatoformní poruchy.

Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení v dětství a dospívání.

Akutní reakce na stres. Posttraumatická stresová porucha. Poruchy přizpůsobení.

Poruchy chování a emocí začínající obvykle v dětství a adolescenci.

Tikové poruchy. Neorganická enuréza. Neorganická enkopréza. Pika. Poruchy se stereotypními pohyby. Koktavost (zadržávání). Breptavost.

Psychologická péče o děti předškolního věku

Posuzování dosaženého stupně vývoje jednotlivých psychických funkcí, vyhledávání dětí s percepčně-motorickými poruchami, posuzování příčin maladaptace v MŠ, psychol. péče o děti s mentálním, tělesným nebo kombinovaným postižením. Psychologické základy programů stimulace psychického vývoje.

Posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky

Terminologické vymezení. Faktory ovlivňující způsobilost k zahájení školní docházky. Děti nezpůsobilé zahájit školní docházku v běžném termínu.

Laterální preference jako problém poradenský

Současný stav zkoumání funkční asymetrie. Typ laterality a školní výkon. Speciálně-pedagogické a psychologické postupy a doporučení u "problémových" dětí. Leváctví.

Psychologická péče o děti školního věku

Nároky školy na žáka. Výkon a školní výkon – vymezení pojmů. Školní prospěch a neprospěch. Psychologické posuzování vzdělatelnosti. Stupně vzdělatelnosti, vzdělatelnost změněná a omezená.

Teoretické základy školního výkonu. Jednofaktorové a vícefaktorové modely determinant školního výkonu.

Faktory ovlivňující školní výkon. Koncepce Hellera (1995) V. Hrabala st. (1987) a K. Plocka (1982). Faktory s přímým vztahem k osobnosti dítěte a jeho zdravotnímu stavu, faktory prostředí (užší-rodina, širší-příslušnost k vrstevnické nebo etnické skupině), faktory vyplývající z výchovně-vzdělávacího procesu.

Děti se změněnou vzdělatelností (tj. se školsky významnými nedostatky ve struktuře nadání).

Psychologické aspekty změněné vychovatelnosti

Příčiny a formy abnormního chování. Možnosti korekce. Delinkvence dětí a dospívajících.

Některé poznatky policejní psychologie.

Dítě a školní třída

Osobnostní, sociální a situační determinanty jeho postavení v třídním kolektivu. Typy problémů a způsoby jejich řešení. Osobnost učitele. Konfliktní dyády učitel-žák a možnosti jejich ovlivnění psychologickými intervencemi.

Zásady přiměřeného výchovného působení na dítě v rodině (obecné i specifické) - teoretická východiska, praktické implikace.

Fáze prožívání rodičů dítěte, které nesplňuje jejich očekávání podle Elizabeth Kübler-Ross.

Zásady psychokorektivní práce s rodiči, jejichž dítě nesplňuje původní očekávání.

Obecná i specifikovaná doporučení k individuálnímu přístupu učitele k dítěti v rámci vyučování.

Psychologické poradenství dospívajícím a rodinám s dospívajícími

Úkoly rodiny s dospívajícími členy.

Nejdůležitější zdroje informací pro přípravu k zápočtu:

přednášky

literatura - učebnice, učební texty, monografie, sborníky.

časopisy odborné a populární

Literatura v předmětu Patopsychologie a základy psychologického poradenství je rozdělena na povinnou, doporučenou a literaturu k dalšímu studiu.

Literatura povinná: její znalost je podmínkou úspěšného absolvování kolokviální rozpravy, běžně dostupná v knihovně nebo knihkupecké síti.

Literatura doporučená: slouží k prohloubení základních znalostí, většinou je uvedeno několik alternativních titulů, z některých si posluchači dle svého výběru zpracovávají excerpta; je většinou dostupná výpůjčkou nebo koupí.

Literatura k dalšímu studiu: základní prameny v příslušné oblasti, posluchači je využijí zejména při zpracovávání ročníkových a diplomových prací; cesty, jak je získat, sdělí vyučující; též literatura "doplňková", "rozšiřující" k prohloubení znalostí jednotlivých témat, většinou obtížně dostupná. Doporučuje se konzultace s vyučujícím.

Literatura povinná:

Matějček, Z.: K pojmu "lehkých mozkových dysfunkcí" (LMD). Čs. psychiatrie, 86, 1990, č. 1, str.7-16.

Balšíková, O. - Dan, J.: Náprava čtení a psaní. Brno, Pedagogicko-psychologická poradna města Brna, několik vydání (1993, 1995), (viz studijní materiál)

Dan, Faktory ovlivňující školní výkon (studijní materiál)

Fáze prožívání rodičů (studijní materiál)

Literatura doporučená:

Matějček, Z.: Vývojové poruchy čtení. SPN, Praha 1974 nebo

Matějček, Z.: Dyslexie. Praha, SPN 1987 nebo

Matějček, Z.: Dyslexie - specifické poruchy čtení. H&H, Jinočany 1993

Balcar, K.: Psychologické aspekty psychosomatických poruch v dětství a dospívání. In: Říčan, P.- Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, str. 109-120

Krejčířová, D.: Mentální retardace a pervazivní vývojové poruchy. In: Říčan, P.- Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, z toho str. 157-167.

Krejčířová, D.: Emoční poruchy a poruchy chování v dětství a v dospívání. In: Říčan, P. Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, z toho str. 151-156.

K. Nešpor: Problémy působené alkoholem, jinými návykovými látkami a hazardní hrou v dětství a dospívání. In: Říčan, P.- Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, str. 177-190

Krejčířová, D.: Syndrom týraného dítěte. Prevence týrání a špatného zacházení s dítětem, terapeutické možnosti. In: Říčan, P.- Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, str. 197-198, 204-207.

Kolektiv: Výchovná problematika v dětských zařízeních. Učební text. IDVPZ, Brno 1996, str. 204-250

Mezinárodní klasifikace nemocí. 10. revize. Duševní poruchy a poruchy chování. Popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka. [Přel. z angl. orig.], str. 132-135, 167-168, 186-188, 197-202, 220-222, 241-242 (elektivní mutismus), 245-246 (tikové poruchy), 247-251.

Švancara, J.: Poruchy psychického vývoje. Učební text. Brno, UJEP, více vydání, kap. Neurózy v dětském věku a dospívání, Psychotické syndromy, Poruchy motoriky.

Langer, S.: Mentální retardace. Etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova. Hradec Králové, 3., přepracované vydání 1996, str. 51-55, 100-111, 167-197.

Matějček, Z.: Praxe dětského psychologického poradenství. Praha, SPN 1991, str. 95-191, 205-222

Zdeněk Matějček: Psychická subdeprivace. Čas. lék. čes., 128, 1989, str. 10-15.

Lebl, J. - Krásničanová, H.: Růst dětí a jeho poruchy. Praha, Galén 1996 (ÚK FF), str. 9-32, 47-52.

Niessen, K.-H. a kol.: Pediatrie. Praha, Scientia Medica 1996, str. 72-78, kap. Sociální pediatrie, str. 446-447, kap. RDMO, str. 477-488, kap. Psychopatologické obrazy nemocí, poruchy chování a poruchy způsobené prostředím.

Balašík, D.: K problematice substitučních deliktů. Čs. Psychol., 40, č. 6, str. 529-533.

Balašík, D.: Substituční krádeže. Psych. a patopsych. dieťaťa, 23, 1988, č. 3, 195-208.

Balašík, D.: Některé případy substitučních krádeží. Psych. a patopsych. dieťaťa, 23, 1988, č. 3, 267-272.

J. Kocourková - J. Koutek: Psychodynamické aspekty agrese suicidálního chování v adolescenci. Čs. psychol., 40, 1996, č. 6, str. 534-537.

B. Kadlecová - J. Kocourková: Suicidální jednání v dětském a adolescentním věku. Čs. pediatrie, 48, 1993, str. 421-425.

Božena Buchtová: K psychologické dimenzi nezaměstnanosti. Psychologie v ekonomické praxi, 30, 1995, 1-2, s. 1-17.

Dan, J.: Psychodiagnostické činnosti v systémech institucionalizované psychologické pomoci člověku. SPFFBU I 23, Brno 1987

Koščo, J.: Teoretické otázky systému poradenstva a psychológia v poradenstve. In: Koščo, J. a kol.: Poradenská psychológia. Bratislava, SPN 1987, str. 8-73

Šturma, J.: Specifické poruchy učení a chování. In: Řičan, P.- Krejčířová, D. a kol.: Dětská klinická psychologie. Grada Publishing, 1995, str. 121-142

Kolektiv: Výchovná problematika v dětských zařízeních. Učební text. IDVPZ, Brno 1996, str. 112-121, 178-185, 192-203.

Zvolský P. a kol.: Speciální psychiatrie. Praha, Univerzita Karlova 1996, str. 105-127, 133-137, 154-164, 189-190, 196-205.

Smolík, P.: Duševní a behaviorální poruchy. Praha, MAXDORF 1996, str. 57-66 (demence)

Dunovský, J. - Dytrych, Z. - Matějček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha, Grada 1995

Malá, E.: Agrese u dětí a adolescentů. Č.S.Psychiat., 92, 1996, Suppl. 1., str. 58-67.

Matějček, Z. - Dytrych, Z.: Děti, rodina a stres. Praha, Galén 1994

Matějček, Z.: Praxe dětského psychologického poradenství. Praha, SPN 1991, str. 15-94, 261-314

Matějček, Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha, SPN 1992

Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha, Portál 1994

Fischer, J. a spolupracovníci: Dětská psychiatrie pro pediatriy. Praha, Avicenum 1980

Papoušek, H.: Počátek duševního vývoje: kojeneček a jeho svět. Propsy, 5, 1995, str. 3-10.

Matějček, Z. a kol.: Lehké mozkové dysfunkce. Možnosti screeningu a prevence. Praha, K-K 1991

Třesohlavá, Z. a kol.: Lehká mozková dysfunkce v dětském věku. Praha, Avicenum, 2. vyd. 1983

Lesný, I. - Špitz, J.: Neurologie a psychiatrie pro speciální pedagogy. Praha, SPN

Alena Březáková: K psychologii dětské enurzy. Čs. Psychol., 40, 1996, č. 5, str. 436-443.

Eva Malá: Agrese u dětí a adolescentů. Č.S. Psychiat., 92, 1996, Suppl., č. 1, str. 58-67.

Igor Tureček: Proč kouříme (K psychologii kouření). Čs. Psychol., 38, 1994, č. 4, str. 324-338.

Zeanah, Ch.H.: Psychopathology in Infancy. J. Child Psychol. Psychiat., Vol. 38, 1997, No 1, str. 81-99.

Kübler-Rossová, E.: O životě po smrti. Turnov, Arica 1992

Kübler-Rossová, E.: Odpovědi na otázky o smrti a umírání. Vydal EM Reflex, Praha 1995

Kübler-Rossová, E.: Hovory s umírajícími. Signum unitatis 1992

Elisabeth Kübler-Rossová: O smrti a umírání. Trutnov, Arica 1993

Elisabeth Kübler-Rossová: Otázky a odpovědi o smrti a umírání. Trutnov, Arica 1994

J. Křivohlavý: Psychologie péče o umírající. Čs. psychol., 33, 1989 č. 5, str. 483-486.

Nešpor, K.: Některé postupy používané při léčbě patologického hráčství. Čs. psychiatrie, ročník 90, 3/1994

Oldřich Matoušek: Potřebujete psychoterapii? Praha, Portál 1995. Kapitola O duševním zdraví, str. 21-24, kap. Krizová intervence, str. 62-64.

Marta Hargašová a kol: Poradenské programy pre mládež. Bratislava, Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy, Bratislava 1995

George T. Milkovich - John W. Boudreau: Řízení lidských zdrojů. Praha, Grada Publishing, 1993, kapitola 7: Výběr z uchazečů získaných nábořem, str. 307-368. (knihovna FF MU)

Eva Šulcová: Strategie vytváření preventivních programů pro populaci produktivního věku. Psychologie v ekonomické praxi, 31, 1996, č.1-2, str. 25-33.

E. Barcziková: Zkušenosti z práce sociální pracovníce. In: Sociální politika, 9/95, str. 30.

E. Mádrová: Edukativně stimulační skupiny dětí s odkladem školní docházky. Psychol. a patopsychol. dieťaťa, 23, 1988, č. 1, str. 67-73.

O. Kolaříková: Volba povolání a hledisko rozvoje osobnosti. Psychol. a patopsychol. dieťaťa, 23, 1988, č. 4, str. 291-303

Matějček, Z., Dytrych, Z.: Jak a proč nás trápí děti. Grada Publishing, Praha 1997

Brigitte Sindelarová, Předcházíme poruchám učení. Portál, Praha 1996

Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. G plus G, Praha 1996

Lukasová, E.: Logoterapie ve výchově. Portál, Praha 1997

Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995

Pokorná, V.: Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení. Portál, Praha 1997

L. Běřák, R. Ferbarová, K. Plocek, L. Skácelová: Prevence sociálně patologických jevů ve škole. Centrum pro další vzdělávání učitelů. MU, Brno 1997

Literatura k dalšímu studiu:

Mark Selikowitz: All about A.D.D. Understanding Attention Deficit Disorder. Melbourne, Oxford University Press 1995 (PsÚ)

Friedl, A.: Školské zákony. Komentář. Praha, Eurounion 1996

Lesný, I. a spolupracovníci: Dětská mozková obrna. Praha, Avicenum, 2. vyd. 1985

Mikulajová, M. - Rafajdusová, I.: Vývinová dysfázia. Špecificky narušený vývin reči. Bratislava, vlastním nákladem 1993

Suchareva, G.Je.: Kliničeskije lekciij po psichiatrii dětskogo vozrasta. Moskva, Medgiz, tom I, 1955 (obecná psychopatologie, traumata mozku, zánětlivá onemocnění CNS); tom II, 1959 (neurózy a reaktivní stavy, dish. vývoje osobnosti); tom III, 1965 (oligofrenie).

Ličko. A.Je: Podrostkovaja psichiatria. Leningrad, Medicina 1979

- Papoušek, M. - von Hofacker, N.: Persistent Crying and Parenting: Search for a Butterfly in a Dynamic System. *Early Development and Parenting*, 4 (4), 1995, 209-224.
- Zdeněk Matějček, Věduna Bubleová, Jiří Kovařík: Pozdní následky psychické deprivace I. *Čs. Psychol.*, 39, 1995, 481-496, II. *Čs. Psychol.*, 40, 1996, č. 1, str. 14-27, III. *Čs. Psychol.*, 40, 1996, č. 2, str. 81-94.
- Dinkmeyer, D. - McKay, Gary D.: STEP: Efektivní výchova krok za krokem. Portál, Praha 1996
- Matějček, Z.: Co děti nejvíc potřebují. Praha, Portál 1994
- Matějček, Z.: Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha, Portál 1996
- Nešpor, K.: Hazardní hra jako nemoc. Ostrava 1994
- Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha, Portál 1995, 1997
- Heinz Schuler: Psychologische Personalauswahl. Einführung in die Berufseignungsdiagnostik. Göttingen, Verlag für Angewandte Psychologie 1996 (PsÚ)
- Dieter Bürgin: Psychosomatik im Kindes- und Jugendalter. Stuttgart, G. Fischer 1993
- Jaro Křivohlavý: Rozhovor lékaře s pacientem. Učební text. IDVPZ, Brno 1995
- Tom M. Brown - Ian M. Pullen - Allen I. F. Scott: Emergentní psychiatrie. Praha, Psychoanalytické nakladatelství 1992
- Cyril Höschl: Psychiatrie pro praktické lékaře. Nakladatelství H&H Jinočany 1996
- Karel Nešpor: Jak překonat problémy s alkoholem vlastními silami. Praha, Sportpropag 1996
- Karel Nešpor: Jak překonat problém s hazardní hrou. Sportpropag 1996
- Karel Nešpor - Ladislav Csémy: Léčba a prevence závislostí. Příručka pro praxi. Praha, Psychiatrické centrum 1996, str. 1-56 (1. a 2. část), str. 139-144, 146-149, 159-162, 163-164, 171-172, 175-187.
- Ján Praško a kol.: Poruchy osobnosti. Portál, Praha 2003.
- Johanna Barbara Sattler: Der umgeschulte Linkshänder oder Der Knoten im Gehirn. Donauwörth, Auer Verlag, 3. Aufl. 1996
- B. Kirkcaldy - M. Pope: The meaning of life and death: Individual differences. *Studia psychologica*, 35, 1993, 1, 81-85.
- K.Z. Akopjan: Samoubijstvo: problema motivacii. *Psichologičeskij žurnal*, tom 17, 1996, No 3, s. 153-158.
- F.E.Vasiljuk: Tipologija pereživanija različnych kritičeskich situacij. *Psichologičeskij žurnal*, tom 16, 1995, No 5, 104-114.

Zdeněk Matějček: Teoretická úvaha nad pozdními následky psychické deprivace a subdeprivace. Čs. Psychol., 40, 1996, č. 5, 369-375

Vacek, J.: Hráčská náruživost. Čs. psychiat., 88, 1992, č. 3-4, str. 168-178.

Anne V. Gormly - David M. Brodzinsky: Lifespan Human Development. New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc., 4th Ed. 1989

Metodický návod pro hodnocení a klasifikaci žáků se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a žáků ve vyrovnávacích třídách. Praha, SPN 1986

Kol., Děti v České republice 1996. Situační analýza. Český výbor pro UNICEF, Praha 1997
Vaníčková, E., Hadj-Mousova, Z., Provazníková, H.: Násilí v rodině. Univerzita Karlova, Praha 1995

Kopřiva, K.: Lidský vztah jako součást profese. Portál, Praha 1997

Mufsonová, S., Kranzová, R.: O týrání a zneužívání. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996

Koudelková, A.: Psychologické otázky delikvence. Victoria Publishing 1995

Matějček, Z.: Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí. H&H, Praha 1992

Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky. Portál, Praha 1999, 2000, 2002

Časopisy odborné:

Psychológia a patopsychológia dieťaťa

Československá psychologie

Psychologie dnes

Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines

Psychologie heute

Děti a my

Požadavky k zápočtu: seminární práce, znalost povinné literatury ověřená examínátorem ústně při odevzdání seminární práce.

Seminární práce: z literatury (též z dalších informačních zdrojů, tj. elektronické knihovny MU atp.) uveďte 2 modely determinant školního výkonu, z toho 1 autora českého (resp. slovenského) a z jedné práce v jiném jazyce (A, N, polština, ruština). Pokud by posluchač uvažoval o citace z díla v jiném jazyce, je třeba předchozí konzultace s examínátorem.

Nebudou akceptovány seminární práce neobsahující model determinant, ale pouze popis klinických projevů diagnostických kategorií, které se mohou v modelech vyskytovat (např. obtíže při zvládnutí požadavků školy u dyslektiků), modely jednofaktorové, modely obsažené v pracích přednášejícího a ve studijních materiálech.

Tento sylabus nahrazuje text z 22.2.2008.

Jiří Dan 3.3.2008